

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Бойка Ігоря Мирославовича
«Православно-католицькі відносини в незалежній Україні
(1991-2016 рр.)»,
представлену на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Історично склалося так що, релігія і Церква в Україні завжди були осердям державотворчих процесів, національно-культурного відродження, зумовлювали специфіку суспільно-політичного буття нації загалом. У релігійній інфраструктурі сучасного українського суспільства особливою є питома вага Православ'я та Католицизму. Ці дві конфесії, що традиційно антагонізували, мали не завжди просту історію взаємин, сьогодні, здебільшого демонструють гідну подиву консолідованість та згуртованість у відповідях на виклики часу. Дисертаційне дослідження Бойка І.М., власне, покликане з'ясувати причини таких трансформацій, простежити еволюційну динаміку православно-католицьких взаємин від конфронтації до діалогу. Тому тема дисертації та проблематика, яка у ній піднімається, видаються нам цілком актуальними та такими, що вимагають від автора ґрунтовної кваліфікації, вміння вирішувати складні дослідницькі завдання.

Дисертант продовжує історіографічну традицію даної проблеми і, водночас, виводить її на якісно новий, більш системний, комплексно-узагальнюючий рівень. Методологічний інструментарій роботи доволі презентабельний і дозволяє розширити теоретико-методологічний та дослідницький простір вивчення православно-католицьких взаємин, чітко означити «проблемне поле», яке характеризує міжконфесійні відносини у незалежній Україні. Методи дослідження базуються на загальнонаукових принципах об'єктивності, системності, історизму та толерантності.

Позитивом є те, що кожен метод аналізується не абстрактно, а в контексті реалізації того чи іншого дослідницького завдання.

Отже, можемо стверджувати, що тема дисертаційного дослідження Бойка І.М. торкається настільки важливої, настільки недостатньою мірою повно та комплексно вивченої проблеми з новітньої історії України, всебічний аналіз якої має важливе науково-теоретичне та практичне значення.

Достатньою мірою фахово та предметно обґрунтовано актуальність, новизну, визначено предмет, об'єкт, мету та завдання дослідження. Логічною та вмотивованою є структура наукової праці, що побудована за проблемно-хронологічним принципом, складається із вступу, трьох розділів та висновків, списку використаних джерел. Структурні компоненти дисертації (розділи та параграфи) мають чітку внутрішню логіку.

Актуальність дослідження обґрунтована його новизною. Це перша в українській історіографії комплексна, системно-узагальнююча робота, яка характеризує динаміку та перебіг, особливості православно-католицьких взаємин в незалежній Україні. Завдяки ретельному опрацюванню джерельно-історіографічної бази дисертанту вдалося окреслити періодизаційні етапи православно-католицьких відносин, з'ясувати специфіку екуменічних позицій основних суб'єктів православно-католицького діалогу – УГКЦ та УПЦ, встановити значення принципу україноцентризму для встановлення критеріїв канонічності чи не канонічності. Дисертант уточнив детермінаційні чинники православно-католицької взаємодії у богословсько-догматичній та культово-обрядовій площинах, проаналізував поняття «духовний екуменізм». Виявлено також взаємозалежність проблем національної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності із сферою православно-католицької комунікації.

Для реалізації поставленої мети та завдань автор використовує значне коло історичної літератури, основні позиції якої аналізуються у

першому розділі роботи. В історіографічному масиві роботи доречно виокремлено декілька блоків: загальні науково-академічні дослідження суспільно-політичних та національно-культурних процесів, праці, присвячені історії Православних та Католицьких Церков, а також в окрему групу виділено наукові розвідки, що аналізують взаємовідносини між православними та католицькими конфесіями. Позитивом дисертації є використання різнопланової джерельно-архівної бази, введення в науковий обіг ряду документальних матеріалів. Водночас, дослідник цілком слушно наголошує, що архівна джерельна база роботи не є надто репрезентативною, оскільки більшість джерельних матеріалів досліджуваного періоду непередані на збереження у державні архіви і лише окремі з них є опубліковані.

Предметно та фахово окреслено теоретико-методологічну базу дослідження. Доволі незвичним, але достатньо вмотивованим, відтак, виправданим, є застосування у дослідженні наукового принципу екуменізму. Дисертант інтерпретує екуменізм не лише як рух за об'єднання Церков, а як певну ідеологічну парадигму, яка визначає специфіку міжконфесійного діалогу, творить якісно новий дискурс міжцерковного спілкування. Використання у роботі принципу екуменізму дало автору змогу чітко означити сукупність суб'єктів православно-католицького діалогу в незалежній Україні. З'ясовано, що ними є такі канонічні конфесії як Українська Православна Церква, Українська Греко-Католицька Церква та Римсько-Католицька Церква в Україні та неканонічні – Українська Церква Київського Патріархату та Українська Автокефальна Православна Церква.

Базовим, інформаційно та аналітично насиченим є другий розділ дослідження «Суспільно-політичний контекст православно-католицьких відносин у незалежній Україні». У ньому детально аналізується характер та особливості державно-церковних відносин у незалежній Україні, з'ясовується вплив держави на міжконфесійну взаємодію. Встановлено, що

найбільшими проблемами релігійно-церковного життя, які повинні були підлягати законодавчому регулюванню з боку держави, були і залишаються питання спочатку легалізації та реєстрації церковних громад, а згодом, – і реабілітації та реституції Церков.

Виклад матеріалу є поєднанням теоретичних узагальнень та великого масиву емпіричного матеріалу. Автором визначено комплекс зовнішніх та внутрішніх чинників, що визначають характер сучасних православно-католицьких взаємин в Україні. Першочергово окреслюється роль у цих процесах церковно-ієрархічних центрів: Константинополя, Ватикану та Москви. Детально представлено у роботі ідею створення єдиної Помісної Церкви. Варто погодитись із твердженням автора про те, що такий проект є своєрідним лакмусом у визначенні критерію «україноцентричності» релігійно-церковного середовища, його ставлення до ідей державності, суверенітету, історичної пам'яті тощо.

У контексті аналізу державно-церковної політики предметно досліджуються причини та характер, з'ясовується динаміка православно-католицьких конфліктів. Позитивом та водночас елементом новизни є розробка дисертантом періодизаційних схем, що характеризують перебіг православно-католицької комунікації. Автор цілком справедливо зазначає, що знаковими подіями, які стали рубіжними етапами були проголошення Незалежності, прийняття Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», відтак, прийняття Конституції (1996 р.), створення Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій (1996 р.) та підписання «Меморандуму про несприйняття силових дій» (1997 р.).

Змістовно-предметним є аналіз нормативно-правової бази, що регулює православно-католицькі відносини, окреслення її позитивів та недоліків. Дисертант слушно зауважує, що «неповнота українського законодавства створює нормативно-правовий лабіринт для ефективного вирішення майнових суперечок православних та католиків України».

Не оминув увагою Ігор Бойко і такої важливої проблеми як взаємовпливи релігійно-церковного та політичного. У контексті православно-католицьких взаємин дане питання найбільш виразно виявило себе у ході виборчих кампаній. Дуже часто церковний чинник перетворюється, як зазначає дослідник на своєрідний «електоральний інструмент». Його дієвість посилюється високим рівнем довіри до Церкви як суспільного інституту. Чітко визначається комплекс вимог, які покликані не допустити прагматичного використання Церкви у політичних цілях. Вагому роль у даному контексті відіграють застереження церковних очільників, які часто закликають духовенство від надмірного політичного ангажування.

У структурі другого розділу звертає на себе увагу підрозділ 2.3. «Православно-католицька взаємодія у суспільно-культурному просторі незалежної України». У ньому виявлено основні «діалогічні платформи» суспільно-культурного характеру, навколо яких в умовах соціогуманітарної кризи та суспільних трансформацій гуртуються православні та католицькі конфесії України. Консолідація Церков на ниві соціального служіння, як слушно зазначає дисертант, стосується передовсім реалізації низки благодійницьких, освітньо-наукових проєктів, інститутів військового та медичного капеланства, захисту честі, гідності та цінності людського життя.

Третій розділ роботи присвячено з'ясуванню богословсько-догматичного та культово-обрядового підґрунтя православно-католицької комунікації. У ході розгляду даної проблеми детально аналізується історичний контекст формування християнської догматики, визначаються її українські виміри у міжконфесійному зрізі. Справедливо зазначається, що православно-католицький діалог у даній площині є чи не найбільш ускладненим з огляду на консервативність догматичних позицій Церкви. Натомість більша динаміка «поступу» спостерігається, за твердженням дисертанта у культово-обрядовій сфері. Підтвердження цього – практика

молитовних Майданів, спільного уділення деяких таїнств, зближення у календарно-обрядових питаннях. Останнім часом, значний резонанс в українському суспільстві викликали ідеї запровадження практики спільного святкування Різдвяних та Великодніх свят. Варто погодитись із думкою дисертанта про важливість такого кроку. Але слухними є також застереження, що така ініціатива привести до чергового церковного «розколу».

Дослідження проблеми богословського діалогу між Церквами у догматичній та культово-обрядовій площинах дисертант проводить крізь призму специфіки такого діалогу між світовим Православ'ям та Католицизмом. Адже суб'єкти православно-католицької комунікації в Україні не є цілком самостійними у питаннях правосильності такого зближення. Водночас варто погодитись із слухним твердженням дослідника про те, що події останнього часу – соціокультурні потрясіння, Революції, Майдани виявили тенденцію до молитовного зближення Церков, без огляду на питання канонічності.

Висновки дисертації логічно випливають із виконаних досліджень та є авторськими та фаховими.

Опрацювання тексту дисертаційного дослідження Ігоря Мирославовича Бойка переконує в тому, що він провів велику пошукову, аналітичну роботу, синтезував і узагальнив значний масив інформації. Отримані результати свідчать про оволодіння автором досліджуваною темою, про його здатність до самостійного аналізу історичних джерел, про достатню наукову і методичну підготовку. На наш погляд, мета дисертаційної роботи досягнута, а її наукові завдання реалізовані успішно.

Дисертант повно, із дотриманням встановлених вимог, опублікував основні положення дисертації у 13 наукових публікаціях. Результати наукового пошуку дисертанта пройшли належну апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Водночас, вважаємо за доцільне висловити певні побажання та зауваження до опонованої дисертаційної праці:

1) логічним та обґрунтованим є виклад матеріалу у підрозділі 2.1. «Державно-церковні відносини у незалежній Україні». Водночас нам видається, що він є дещо переобтяжений теоретичними узагальненнями та конструкціями;

2) як уже зазначалося, цілком доречним є використання теоретичних засад екуменізму як методологічного принципу дослідження, однак, видається, що у структурі роботи екуменічні позиції Церков варто було б виокремити та представити в окремому підрозділі;

3) характеристику православно-католицьких відносин у культурно-освітній сфері можна було б доповнити інформацією про спільні науково-освітні проекти церковних навчальних закладів;

4) не завжди вмотивованим (занадто детальним), на нашу думку, є виклад матеріалу третього розділу роботи, зокрема, у тій частині, яка стосується історії становлення догматики, природи таїнств тощо;

5) у розкритті специфіки міжконфесійних конфліктів, аналізі шляхів та методів їх подолання варто було б звернути увагу не лише на позиції Глав Церков, духовенства, державних чинників, але й на роль у цьому процесі мирянських структур, зокрема представників інтелігенції.

Висловлені міркування жодним чином не применшують вартості роботи, яка виконана на належному науково-теоретичному та методологічному рівні.

Зазначене вище дає підстави вважати, що дисертація Бойка Ігоря Мирославовича «Православно-католицькі відносини в незалежній Україні (1991-2016 рр.) за тематикою, рівнем опрацювання джерельних матеріалів, новизною наукових узагальнень і висновків має всі ознаки самостійного завершеного наукового дослідження і є вагомим доробком актуальної в українській історичній науці проблеми, а її автор заслуговує присудження

наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

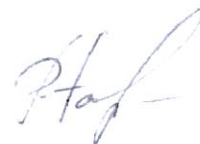
Офіційний опонент

Доцент кафедри нової та новітньої історії України

Дрогобицького державного педагогічного університету

імені Івана Франка,

кандидат історичних наук



Поп Р.П.

